

YETIM VA OTA-ONA QARAMOG‘IDAN MAHRUM BO‘LGAN BOLALARNI IJTIMOY HIMOYA QILISH TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH

Shukurov Ikrom Qosimovich

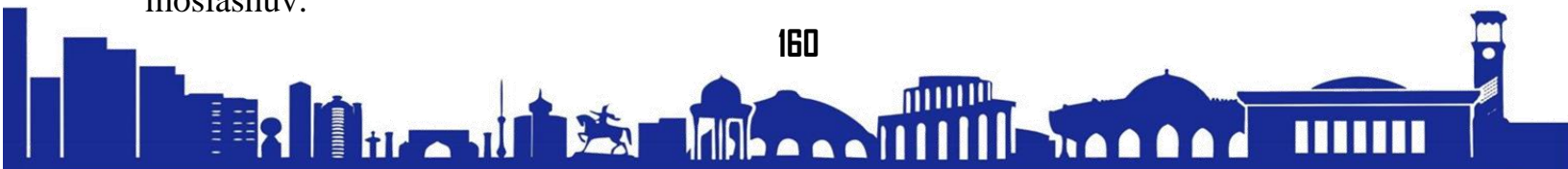
Ijtimoiy inspeksiyaning Buxoro viloyat boshqarmasi bosh mutaxassisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yetim hamda ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimining mazmun-mohiyati, uning huquqiy asoslari va amaliy mexanizmlari har tomonlama tahlil etilgan. Tadqiqot davomida bolalarning ijtimoiy himoyaga bo‘lgan ehtiyoji, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini ta‘minlash masalalari, shuningdek, ijtimoiy xavf omillari natijasida yuzaga keladigan muammolar yoritib berilgan.

Maqolada ijtimoiy himoya tizimining asosiy yo‘nalishlari — bolalarni oilaviy muhitga joylashtirish, ta‘lim va tarbiya bilan qamrab olish, sog‘liqni saqlash xizmatlari, psixologik reabilitatsiya hamda kasb-hunarga yo‘naltirish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida mazkur sohada amalga oshirilayotgan davlat siyosati, normativ-huquqiy hujjatlar va ijtimoiy dasturlar tahlil qilinib, ularning samaradorligi baholangan.

Tadqiqot natijalari asosida yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish, davlat va nodavlat tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, xalqaro tajribani joriy etish hamda ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ilgari surilgan. Mazkur maqola ijtimoiy soha mutaxassislari, pedagoglar, tadqiqotchilar hamda ushbu yo‘nalishda faoliyat yuritayotgan tashkilotlar uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Yetim bolalar, ota-ona qaramog‘idan mahrum bolalar, ijtimoiy himoya, bolalar huquqlari, davlat siyosati, vasiylik, patronat, reabilitatsiya, ijtimoiy moslashuv.

Mavzuning maqsadi: Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini chuqur tahlil qilish, ushbu tizimning huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy-pedagogik asoslarini o'rganish hamda mavjud muammolarni aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida bolalarning huquq va qonuniy manfaatlarini ta'minlash, ularning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan to'laqonli rivojlanishiga xizmat qiluvchi mexanizmlarning samaradorligini baholash ko'zda tutiladi. Shuningdek, mavzuning maqsadi davlat tomonidan amalga oshirilayotgan ijtimoiy siyosat doirasida yetim bolalarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish, oilaviy tarbiya shakllarini keng joriy etish, ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish hamda bolalarni mustaqil hayotga tayyorlash bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Tadqiqot natijalari ushbu sohada faoliyat yuritayotgan mutaxassislar va tashkilotlar uchun amaliy ahamiyat kasb etishi maqsad qilib olingan.

Mavzuning dolzarbligi: Hozirgi globallashuv va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida yetim hamda ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish masalasi jamiyat taraqqiyoti va barqarorligi bilan bevosita bog'liq bo'lgan dolzarb muammolardan biridir. Oilaviy muhitdan mahrum bo'lgan bolalar ko'pincha ijtimoiy moslashuv, psixologik barqarorlik, sifatli ta'lim olish va kelajakda mehnat bozoriga integratsiyalashuv jarayonida jiddiy qiyinchiliklarga duch keladilar. Bugungi kunda bolalar huquqlarini ta'minlash, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. O'zbekiston Respublikasida mazkur sohada qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar va ijtimoiy dasturlar ijobiy natijalar bermoqda, biroq amaliyotda hududlar kesimida ijtimoiy xizmatlar sifati va samaradorligida farqlar saqlanib qolmoqda. Shu bois ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirish, oilaviy tarbiya muhitini kengaytirish, ijtimoiy xodimlar faoliyatini kuchaytirish hamda xalqaro ilg'or tajribalarni joriy etish masalalari o'ta dolzarb hisoblanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning jamiyatda munosib o'rin egallashi, ularning huquqlari to'liq ta'minlanishi hamda kelajakda ijtimoiy faol va mas'uliyatli fuqarolar bo'lib voyaga yetishini ta'minlash zarurati bilan belgilanadi.

Asosiy qism: Yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimi jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizim bolalarning hayotiy ehtiyojlarini qondirish, ularning huquq va erkinliklarini ta‘minlash, shuningdek, jismoniy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi.

Ijtimoiy himoya tizimining huquqiy asoslari: Yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni himoya qilishning huquqiy asoslari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun, Oila kodeksi hamda tegishli Prezident farmon va qarorlarida mustahkamlab qo‘yilgan. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlar bolalarning yashash, ta‘lim olish, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy ta‘minot va himoyaga bo‘lgan huquqlarini kafolatlaydi. Huquqiy bazaning mavjudligi ijtimoiy himoya tizimining barqaror ishlashini ta‘minlaydi, biroq ularni amaliyotga samarali tatbiq etish masalasi doimiy e‘tibor talab qiladi.

Ijtimoiy muassasalar va ularning faoliyati: yetim bolalar uchun mo‘ljallangan bolalar uylari, mehribonlik uylari va ixtisoslashtirilgan ta‘lim-tarbiya muassasalari muhim ijtimoiy vazifani bajaradi. Ushbu muassasalarda bolalar yashash joyi, oziq-ovqat, ta‘lim va tibbiy xizmatlar bilan ta‘minlanadi. Shu bilan birga, amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, uzoq muddat muassasalarda tarbiyalangan bolalarda mustaqil hayotga moslashishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli so‘nggi yillarda institutsional tarbiya shakllaridan bosqichma-bosqich voz kechib, oilaviy muhitga yaqin bo‘lgan tarbiya shakllarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Oilaviy tarbiya shakllarining ahamiyati: Bolalarni oilaga joylashtirishning muqobil shakllari — farzandlikka olish, vasiylik, homiylik va patronat tizimlari ijtimoiy himoyaning eng samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Oilaviy muhit bolaning shaxs sifatida shakllanishi, ruhiy barqarorligi va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotlar oilada tarbiyalangan bolalarning jamiyatga moslashuvi va ta‘limdagi muvaffaqiyati yuqoriroq ekanligini ko‘rsatadi. Shu bois oilaviy tarbiya shakllarini kengaytirish, vasiy va homiylarni moddiy va psixologik qo‘llab-quvvatlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ta'lim va kasb-hunarga yo'naltirish: Yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar uchun ta'lim olish ijtimoiy himoyaning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Davlat tomonidan umumiy o'rta, o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalarida imtiyozlar, stipendiyalar va grantlar ajratilishi ularning bilim olishiga keng imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, kasb-hunarga yo'naltirish dasturlari bolalarning mustaqil hayotga tayyorlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularni mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Tibbiy va psixologik yordam: Yetim bolalar ko'pincha ruhiy zo'riqish, stress va ijtimoiy moslashuv muammolariga duch keladilar. Shu sababli ularni tibbiy va psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash ijtimoiy himoya tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Davlat tomonidan bepul tibbiy ko'riklar, rehabilitatsiya xizmatlari va psixologik maslahatlar tashkil etilmoqda. Biroq bu xizmatlarning sifati va mutaxassislar bilan ta'minlanishi yanada takomillashtirilishi zarur.

Ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish yo'llari: Ijtimoiy himoya tizimini yanada rivojlantirish uchun bir qator muhim chora-tadbirlarni amalga oshirish talab etiladi. Jumladan, ijtimoiy xodimlar va pedagoglarning malakasini oshirish, davlat va nodavlat tashkilotlar hamkorligini kuchaytirish, xalqaro tajribani o'rganish va joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini baholash uchun monitoring va tahlil mexanizmlarini kuchaytirish lozim.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini rivojlantirish jamiyatning muhim ijtimoiy vazifalaridan biridir. Ushbu tizimning samarali ishlashi bolalarning huquq va manfaatlarini ta'minlash, ularni sog'lom, barkamol va ijtimoiy faol shaxs sifatida voyaga yetkazishga xizmat qiladi. Davlat siyosati doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar ijobiy natijalar bermoqda, biroq ularni yanada chuqurlashtirish va amaliy mexanizmlarni takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-4, Issue-01

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari.
4. BMTning “Bola huquqlari to‘g‘risida”gi Konvensiyasi.
5. Ijtimoiy himoya va bolalar farovonligi bo‘yicha ilmiy maqolalar va o‘quv qo‘llanmalar.

